

„ÉLETEMNEK LEGNAGYOBB, LEGMEGRÁZÓBB ÉLMÉNYE”

Kós Károly 1956-os feljegyzései

▼ A Nép. Fotó: Haris László, 1956

Az építész polihisztor Kós Károly soraival emlékezünk az 1956-os forradalom és szabadságharc éppen hatvan évvel ezelőtti eseményeire. Kós Károly feleségével együtt 1956. szeptember 10-étől november 11-éig éppen Budapesten, a Kálvin téri református vendégházban tartózkodott. „Az ősszel, másfél évtized múlva, először sikerült kiutaznom Budapestre. Akartam még egyszer bár látni a várost, ahol az életet jární elkezdtem, és találkozni akartam néhány emberrel, meg akartam ismerni néhány embert, akiket munkájukért tisztetek. (...) reám csapott október 23-a, és én örvendtem, hogy nov[ember] 11-én nagyobb baj nélkül hazavergődhettem szegény feleségemmel. Barátaimtól el sem búcsúztam, és tervezett programomat csak éppen hogy beindíthattam. Viszont láttam egy olyan grandiózus drámát, amilyent sem Szophoklész, sem Shakespeare, sem Madách még álmodban sem tudtak volna elképzelni.”¹ A Magyar Építészeti Múzeumban őrzik Kós Károly írásos hagyatékát,² amelynek egyik, Kéziratok főirató egységében néhány évvel ezelőtt Csapody Miklós találta meg Kós 56-os följegyzéseit. Ez az események, a forradalom történéseinek naplószerű, valószínűleg folyamatosan rögzített foglalata.³

Kós Károly kronologikusan rendezett naplójában a következőket olvashatjuk:

(Kezdődött a 22-iki műgyetemi gyűléssel: a gyűlés határozatai. Másnapra szorosítva.)

23-án délután gyűlés az Országház előtt: beszél Veress Péter, Nagy Imre, Gerő Ernő (ezt lehurrogják). Este a diákság egy része (munkások is) a Rádióhoz mennek, hogy bemondják a határozati pontjait. A Rádiónál ávósok nem engedik be őket az épületbe. Szétzavarások; könnygázbombák. A diákság szétszalad. A Parlamenthez futnak, mire az ottaniak is a Rádióhoz indulnak, velük magyar katonaság. Egy kapitány reá akarja bírni az ávósokat, hogy engedjék az ifjúságot be, mire egy ávós lelövi a kapitányt. Erre lövések, és az ávósok sortüzet adnak gépfegyverrel. Sebesültek, halottak. A fiatalok szétszalad. Katonák fegyvert adnak kezükbe, néhány munkás felkap 3 teherautóra, és Csepelre. Az ottani fegyver- és munícióraktárból fegyvert és muníciót szereznek, és vissza Pestre. Széjjelosztják a fegyvert és

muníciót, és megtámadják a Rádiót, melyet ávósok védenek. Éjjel folyik a harc. A párt és kormány erre rendcsinálás céljából a sz. fehérvári oroszokat hívja segítségül.

24. A magyar katonaság a Mária Terézia kaszárnyába és más kaszárnyákba fészkel be magát. De kevés a muníciója, mentőkocsikban muníciót szállítanak neki. Észreveszik, egy mentőkocsi szétlőnek orvosokkal együtt az oroszok. Reggelre itt vannak az orosz tankok.

A partizánok és a hozzájuk állott katonák felveszik a harcot az orosz-ávó-szövetséggel, és egész nap harcolnak. Különböző házak padlásaira befészkelik magukat, onnan lövik és benzines üvegekkel dobálják a tankokat. Tankok égnek és robbannak. Sztálin-szobor ledöntése és behurcolása 3 teherautóval a Rákóczi út-Nagykörút kereszteződéséhez, és széjjelverése ott.

25-én reggel 24 órás tüzszünet. Röpcédulák: Gerő mondjon le. A Nemzeti Múzeum fedele füstölög. Mindenki az utcán.

Erdélyből rossz hírek: a diákság nyugtalan, gyűlésezik, és a magyarok elsősorban. Állítólag Arad, Várad, Temesvár és Kolozsvár (?) víz alatt.

25-én délbén a Rádió: Gerőt lemondatta a K. Vezetőség, helyette első titkár Kádár János.

Délután 3-kor rádiószózat: Kádár és Nagy Imre bemondják az új demokratikus programot. Ferenc körút elég ép. Hídnál 2 orosz tank: háromszínű lobogó; 2 tankon felkelők. Múzeum körúton pusztítás, feldöntött villamoskocsik. Astoria Szálló 2 homlokzata szétrombolva, kiegészítve, előtte orosz őrség. Kossuth Lajos utcában kétoldalt tankok, páncélcsojók. Múzeum előtt is tankok. Rákóczi út összetörve, villamosok felborítva vagy sínből kiemelve, keresztben is, felső vezetékek leszaggatva. Romos épületek, üvegek, kirakatok betörve, falakon lövések. A járdán üvegcserep, kötörmelék; de a kirakatokban az áru érintetlen. Nemzeti Színház, Rókus, Kápolna ép. Szabad Nép székháza teljesen kiegészítve, körülötte szemét, mind a két oldalon. Corvin Áruház minden nyílása bezúzva (kirakatban minden érintetlen). A Kossuth L. utcában a külső körútig a járdák szélén 5 halottat számoltam: katona, munkás, orosz, diáklány... A nép a Parlamentbe akar behatolni: ávósok rájuk lönek: (?) 2 halott.

1956. X. 26. péntek

Egész éjjel szinte a legteljesebb csend és nyugalom. Reggel leadja a rádió, hogy: munkaszünet, csak a közművek dolgoznak; munkaszünet, a lakosság de. 10 órától du. 3-ig vásároljon be, ezen kívül az utcákon jární tilos. 8-kor ágyúzás, gépfegyverezés. A Kálvin téren tankok vonulnak, 4-5-ös csoportokban. Erzsike telefonál Budáról: jól vannak, ott csend, üzletek nyitva, élelem bőven. Tegnap a hivatalba ment – gyalog, de munka nem volt, gyalog ment haza (Nyugati pu. környékéről). A belügyminisztérium és honvédelmi minisztérium körül erős harcok. János tegnapelőtt bejött, de Kőbányán aludt, nem jöhetett át a városon. Tegnap gyalog hazajött.

10 órakor az utcák emberekkel teltek meg: vásárolni mentek a csarnokba. Tankok vonulnak, egyre reádobtak égő benzines palackot, erre a tankok végiglőtték ágyúval és gépfegyverrel a Kálvin teret. Pánik. Az Üllői úti kaszárnyát ostromolják, lövik (benn magyar katonák).

11 óra A Vásárcsarnokban nincsen áru, csak tegnapi maradék: az árut nem tudják behozni. Kenyér semmi. A Múzeum körúton egy teherautó kenyert hozott be: az emberek széjjelkapkodták útközben. Az Üllői úton friss halottak. Vöröskeresztes teherautók száguldanak arrafelé. Az emberek a falakhoz lapulva futnak kapualjtól kapualjig. Az utcákon, Kálvin téren csak civilek, katona, rendőr sehol.

Délbén erős ágyúlövés az Üllői úti kaszárnya felől; néha egy-egy a Kálvin téren is. Röplapok: Nagy Imre új kormányt alakít, de kormánylistát nem jeleznek. A Kálvin téren nem jár ember, a hátsó utcán elég sűrűn a Vásárcsarnok felé.

Délután 2 után osztogatnak friss kenyeret a csarnokban. Akik türelmesek voltak, azok kaptak, és sietnek haza.

3 órakor a rádió bemondja: „mostantól senki az utcára ne menjen ki”. A Rákóczi téri kapu előtt orosz páncélcsojók áll, gépfegyverekkel és figyelő katonákkal. A hátsó utcában (Török utca) még járkál egy ember. Főleg fiatalok.

4 órakor a rádió szózatot mond: A K. Vezetőség és kormány jelenti, hogy nemzeti kormány alakul, mely a demokratikus elvek alapján akarja megvalósítani azt az új rendet, melyet a magyar munkásság, parasztság és értelmiség joggal követel. Ennek feltétele: a rend és megfeszített munka. Tárgyalásokat akarnak kezdeni a Szovjettel, hogy a teljes jogegyenlőség alapján rendezzék a szövetséges baráti országgal az ország kapcsolatait. A felkelőknek (akár polgárok, akár katonák) általános amnesztiát, büntetlenséget biztosít a kormány, ha este 10-ig leteszik és beszolgáltatják fegyvereiket.

Ha ez megtörténik, felszólítják az orosz rendbiztosító csapatokat, hogy állomáshelyükre vonuljanak vissza. A munkásoknak béremelést ígér, elsősorban az alacsony fizetésűeknek. Az üzemekben a munkások autonóm tanácsait. Az új kormánylistát később fogják nyilvánosságra hozni.

Este 6 óra. Aránylagos csend. Lélek sincs az utcán, de nagy zengés és néha tompa ágyúdörgés.

Este 9 óra. Még nincsen kormány.

Éjjel 3 óra tájt kb. 30 ágyúlövés. Utána csend.

Okt. 27. szombat. Reggel 6 órától 8-ig állandó ágyúdörgés a közelben és távolban, közben hosszú géppuskasorozatok. Tankok mozognak, zörögnek körös-körül. Egy ágyú közvetlen közelben lö.

Reggel 8. A rádió bemondja: de. 10 óráig lehet jární az utcákon, de csak 3 embernél kevesebb együtt. Vásárcsarnok zárva, a hídon járnak az emberek. Kenyeret hoznak Budáról és a Sütő utcából egy péktől. Errefelé nincsen kenyér. A Vásárcsarnok mögött, a hídfőnél és a Kálvin téren az Üllői út–Kecskeméti u. vonalon hernyótalpasok és páncélcsojók. Az ágyúk állandóan lönek – de a levegőbe.

Délbén 12 óra tájt a rádió bemondja az új miniszteri listát: a hazafias front listája: Nagy Imre elnök, államminiszter Tildy Z., földm. m. Kovács Béla (Kisgazda). Erdei Ferenc (Parasztp.). Építésügy: Apró Antal stb. Az ágyúk, gépfegyverek tovább dörögnek.

Délután 6 óra: az ágyúszó elcsendesedik, lélek sincs az utcán.

Este 8 óra: Amerikai, angol rádiók újságszemlét adnak: egész nyugat minden újsággja a magyar helyzetet tárgyalja. A munkásság és a diákság tüntet. Követelik az ENSZ összehívását. A magyar honvédelmi miniszter este 10-ig határidőt tűzött ki a felkelők fegyverletételére.

Beszélik, hogy délután fegyverszünetet eszközöltek ki, tárgyalás folyik a felkelők és kormány között. A fegyverszünet alatt a felkelők a Széll Kálmán téren reálítottak az oroszokra, és 7 orosz meghalt, a fegyverszünet felborult. Éjjel csendesség.

Okt. 28. vasárnap. Aránylagos csend. Rádió bement: de. 10–du. 3-ig bevásárolhat a lakosság. Van kenyér az (?) utcában és a Király utca túlsó végén. Hús, fűszer, zöldség, dohány (egy-egy csomag cigaretta). Cukor, kevés liszt a csarnokban is. A belváros csendes, tele vásárló néppel. A hídon át lehet menni. A Kálvin téren, Múzeum körúton nem szabad járni: tankok, az utcák beszegezett ágyúkkal. Csak orosz katonaság. A Mária Terézia kaszárnya még a felkelő magyar katonaságé. A határa a belső és külső körút.

Du. 5 óra. A rádió leadja: A felkelők teljes amnesztiát kapnak, a rendet a honvédség és egyetemi ifjak karhatalmi alakulatai tartják fenn. Az orosz csapatokat felszólítják, hogy vonuljanak támaszpontjaikra, az új címer a Kossuth-címer. Ezt hangszórókkal tudatják a felkelőkkel. Este ismét lövések, de ritkábban. Éjjel elég nyugalmas.

Okt. 29. hétfő. Lélek sehol az utcán. A rádió: 9 órától 3 óráig lehet járni és bevásárolni. A Kálvin tér tele tankokkal, a Vásárcsarnok háta megett is, a Múzeum körútra nem szabad menni. Időnként lövik a M. Terézia laktanyát, melyben a honvédek vannak, és nem teszik le a fegyvert addig, amíg az oroszok ki nem mennek. A Szentkirályi utcában kis legénykék benzinnel egy orosz tankot gyújtanak meg, a kőszáló katonákat lelövik. (Orso doktorék látták a Klinikáról jövet.) Itt-ott távoli lövések. Szaporodnak a repülőgépek; kóvályognak a város fölött.

A Szabad Nép megjelenik: a Kossuth-címerrel. A vörös csillagokat mindenütt leverik. A kormány ígéri az oroszok kimentelét, kéri a munka felvételét. Beszél az oroszokkal a honvédség és az alakuló nemzetőrség: munkások, egyetemi hallgatók veszik át a rendfenntartást, és abban

a mértékben távoznak az oroszok. A felkelők nincsenek megelégedve a kormány összetételével, és új kormányt követelnek. Éjjel szinte némaság.

Okt. 30. kedd. Reggel teljes csend, az utca tele néppel. A környéken egyetlen orosz tank nincsen. Sem a belső körút-Rákóczi út-József, Ferenc körúton. Nemzetőrség cirkál. Állítólag az Andrássy úton orosz tankok. Más hír szerint a városból kimentek. Van élelmiszer bőven.

Délután hét: a kormány részben átalakult. A rádiót átvette a munkások forradalmi bizottsága. Vonat még nincsen. A kormány jelenti, hogy a katonai parancsnokságok megegyeztek abban, hogy az orosz haderők du. 4-kor megkezdik kivonulásukat a városból, és azt holnap (31-én) hajnalig befejezik. – Attól kezdve a közlekedési szabadság korlátlan a városban. (Mikojan és Szuszlov állítólag múlt csütörtök óta B. pesten vannak.) A régi politikai pártok szervezkedése szabad, osztozik a kormányban (kivéve a szoc.demekét), Tildy a függ. kisgazda, Erdei F. a paraszt-, Kádár a komm. párt szervezésére hívják fel a híveiket. A szocdem. párt ma estére hívja össze régi vezetőit, hogy szervezetét újjáalakítsa. A jelenlegi kormány tehát: koalíciós.

Éjjel 10 óra tájt 3 tompa ágyúdörgés, utána egész éjjel csend. Megalakult a forradalmi katonai bizottság. Sorban alakulnak az egyes forradalmi nemzeti tanácsok.

Okt. 31. Reggel 8-kor két lövés a közelben. Ferenc körút; Mária Terézia laktanya. A város leginkább összelőtt része. Aztán Üllői út belső része, Baross utca, Kálvin tér. Az Iparművészeti Múzeum is kapott belövést, fedélcserépei hiányoznak. A kaszárnya Üllői út-körúti sarka kilöve. Minden körúti ház homlokzatán lyukak. Némelyiknek első traktusa félig leomolva. A körúton (József) összelőtt tankok, páncélcsovcik, a földön orosz katonaholttestek. A Wenckheim-palota (Szabó Ervin Könyvtár) homlokfalán lyukak.

Déli 2 órakor a Kálvin téren erős gépfegyvertűz, aknarobbanások, gránátrobbanások, kiabálás: ávósokat vadásznak egy jó óra hosszat. Utána nagy csendesség, egyetlen lövés sem... A Baross utcán sétál egy anya kisgyerekével. A gyerek mondja az anyjának: „Nézd anyu, ez a bácsi ávós.” Az ávós (az volt) a gyermeket s utána az anyát keresztüllövi. Bemenekül egy házba, s fel az emeletre, egy lakásba. Ott egy asszony: „Ha elárulsz, keresztüllölek.” Az asszony felrántja az ablakot, s kiált: „Itt az ávós”. Az ávós rálő, a berohanó tömeg az ávóst széttépi. Egy házba befészkelte magát 9–10 ávós. Felfedezték őket, megostromolták a házat, tűzharc. Az ávósokat a végén lelövik, elfogják, és az utcai fákra akasztják. A M. Terézia-katonák és felkelők parancsnoka Maléter ezredes (régii ludovikás tiszt). Fegyelem; csak kézi fegyverekkel, géppuskákkal, gránátokkal és benzines üvegekkel védekeznek. A lakosság csempészi nekik az ételt, lőszert. A fegyvereket és a kézigránátot az elesett orosz katonáktól elveszik. Tank gördül lassan végig a szűk utcán (nem tudom, melyik utcán), 3 gyerek bújik ki a házkapuból, 12–15 évesek, fegyveresek. Fel a tankra, belelőnek a hézagoknál, azután lekapják a géppuskát, és futnak vele; az orosz lövi őket, nem találja el, bebújnak egy kapu alá, és kacagnak. A Parlament előtti népgyűlésbe belelőnek és kirohannak; elfognak fegyvertelen felkelőket, behurcolják a belügyminisztérium melletti kormányépületbe, le a pincébe, és ott meggyilkolják őket. A felkelők másnap (múlt pénteken) megrohanják a házat, megkapják a halottakat, és széttépi az ávósokat. A vonatok nem járnak be B. pestre: a vasutasok sztrájkolnak.

Este teljes csend. Csanádi András, Vincze és László Gyula sógora: Pignitzky Károly mérnök a feleségével (háromszéki leány) vannak nálam. Erzsike telefonál. Pál Balázs látogatott meg. Pigniczkyék hívnak magukhoz, „ha baj lenne: Budán laknak”. – Ma a lapok megjelentek, a Szabad Nép nem. Helyette a Függetlenség. És új lapok: Igazság stb.: Malétert helyettes honvédtisztnek nevezték ki?

Nov. 1. Hideg, ragyogó idő. Csend. Egyes puskalövések. A vonatok nem járnak: vasutasstrájk. Mindenféle újság az utcán, új lapok. László Gyula, Entz Géza (nálam) voltak, nem voltam itthon. Pigniczky mondja, hogy Tamási a Pilvaxban déli 1-kor. Odamegyünk: nincsen. Tóth Kálmán (szatmári építész). Ő is hazamenne, de vonat nincs. Putyi telegrafált Kolozsvárról: mi van velünk? Erzsike próbál valamilyen hírt szerezni. Este hív: az oroszok a határokon jönnek befelé... A Varsói Szerződést a kormány felmondja, a semlegesítést kinyilvánítja. Mindszenty beszél. A ref. egyház püspökei lemondanak; mind, új püspök és konventi elnök Ravasz László. Az „Út” neve megváltozik, a szerkesztőség is. Nagy Imre szöze: rend, fegyelem és egyetértés legyen most.

Nov. 2. Esik az eső. Tamási felesége telefonál: Áron nem jöhet, de délután, vagy este telefonál. Pál Balázshoz. A Parlament környékén (belügyminisztérium) ágyúlövések dörgései. A Markó utcában súlyos ágyúzások nyomai. A Parlament ép. A Szabadság (?) téren orosz emlék teje ledöntve. Délután haza. A munkások közben beszűntetik a sztrájkot. Minden párt Nagy Imrét vállalja. Nagy Imre felmondta a Varsói Egyezményt, és semlegességet nyilvánít. Kéthly Anna Bécsben. Az oroszok az országba jönnek, a vasutakat, repülőtereket megszállják. Nagy Imre az ENSZ segítségét kéri. Teljes csend.

Nov. 3. szombat. Az utcák takarítása kezdődik. Autóbusz-forgalom részben helyreáll. A felső vezetőket helyrehozzák, a villamoskocsikat kivontatják. Az üzemekben kezdődik a munka. Kéthly Annát az osztrák határon feltartóztatják: Bécsbe megy vissza.

Szombat este: az orosz tankok körülvették Pestet. Nagy Imre katonai bizottsága

(Maléter) és az orosz katonai bizottság délután tárgyalnak. Felfüggesztik este 10-ig. Újra összeülnek: a katonai bizottságot az oroszok lefogják. Este 8 tájt Nagy Imre utolsó rádiófelhívása a világhoz: S. O. S. Az írók segélykiáltása rádió a világhoz. A végén a rádió segélykiáltása a világ szellemi embereihez, és bejelenti, hogy többet nem szólhatnak. – A rádió elhallgat.

XI. 4. Vasárnap reggel 5-kor nagy ágyúzás Buda felől. Mind közelebb. 10 óra tájt az épületbe beüt egy gyújtóbomba. A padláson szerencsére elalszik, csak füstöl. Le a légoltalmi pincébe. A Kálvin teret lövik Buda felől. Délután elhúzódik a harc a Nyugati felé, Újpest felé. A Lehel téren egy leány vezet a magyar védelmet. Este 7 óra. Kálvin téren egyetlen ágyú v. tank nincsen. Egy géppuska lő néha-néha egy-egy sorozatot. A légoltalmi pincébe. (De. 8. Magyar Kossuth-adótól: Megalakult az új munkás-paraszt kormány: Kádár János elnök. Kijelenti: ő a legitim kormány, és ő hívta be az oroszokat segítségül a rend helyreállítására, melyet a reakciós erők felforgattak. Az ENSZ beavatkozik tehát Magyarországon belügyeibe. – A hivatalos magyar kommentár megállapítja, hogy a Rákosi–Gerő vészes hibákat csináltak, a felkelés tehát egészen jogos volt. De később a felkelés a reakciós befolyás alatt eltolódott, és népellenes lett. Vissza akarta állítani a régi arisztokrata-tökés rendet, a parasztól el akarta venni a földet, a munkástól a gyárat. Ezt akadályozta meg az új, igazi munkás-paraszt kormány, mely a dolgozó nép igazi érdekét képviseli.) Az ENSZ közgyűlése vasárnap-hétfő éjjeli (megtartott) ülésén 50:8 többséggel hozta határozatát: az orosz csapatok azonnal vonuljanak ki, a magyar nép szabadon válassza meg a maga kormányát, az orosz-magyar kormány tegye lehetővé egy ENSZ-bizottság kiállítását Magyarországon területére.

Kedd, nov. 6. Délelőtt 9 tájt rettentő ágyúzás. A magyar páncélosok és ágyúk a budai Lenke tér és Körtér közén állottak fel. Az oroszok a Margit hídon át mentek arrafelé. A Bartók körúton a magyar erőtől lövéseket kaptak. A Bartók út minden háza kilöve. A mozi melletti épületek és a mozi meggyúlt. Oltani nem lehetett. Egész délután időnként ágyúzás a Kálvin térről. Az oroszok a szemben lévő csemegeboltba betörték, az árut kihordták. Este az ágyúzás és gépfegyvertűz elhallgatott. 9 óra tájt teljes csönd. A magyar rádió: holnap munkanap (nem ünnep), minden munkás foglalja el munkahelyét.

Szerda, nov. 7. Aránylag csöndes nap. Kevesebb a lövés. Munkába állásról nincsen szó még. A légópincében maradunk, s ott is alszunk. Étél kevés. Nekünk úgyszólván semmi.

Csütörtök, nov. 8. Csendes nap. Az emberek az utcán, jármű csak tankok. Felköltözzünk a pincéből. Mosdunk, borotválkozom. Fűtés is. Telefonon nem kapok összeköttetést Balázskával sem, Évikével sem. Gyenge reggeli, de levegő és tevékenység. Plakátok: mindenki álljon munkába, aki 10-ig nem teszi, az el van bocsátva.

Péntek reggel 7-től este hétig lehet járni. Magyar Rádió: a forradalom első része jogos volt: a kormányvezetők hibáztak. De reakció ütötte fel a fejét, ezért hívta be az új Kádár-kormány az orosz segítséget. A rend helyreállott B. pesten. A munkát el kell kezdeni, az üzleteket kinyitni. Telefon a román követségről: vasárnap reggel 8-kor Mávaut, Budára nincs telefon, nem lehet átjárni. Állítólag áll a harc Csepelen, a nógrádi bányavidéken, Moson-M. óvárnál. A város tele tankokkal, melyek cirkálnak az utcákon. De csend. Ételnemű alig.

1 Kós Károly levelezése. Összeáll. Sas Péter. Bp., 2003. (ezentül: Lev.) 416

2 44 db, különböző vastagságú dossziéba rendezett kéziratok, rajzok, építészeti tervek, levelek, üdvözlések stb.

3 Lev. 405.

4 Lev. 415.

5 Lev. 416.

6 Lev. 418.

Kós Károly kronologikusan rendezett naplóját jól egészíti ki egy másfél oldalas, 1956. okt. 23-án kezdetű följegyzése, amely már feltehetően a Kós házaspár hazaérkezését követően (1956. november 11.), illetve december 13. után Kolozsváron keletkezett, és a kolozsvári diákmegmozdulásról és annak közvetlen következményeiről számol be.²

1956. október 23-án, a magyar szabadságharc kitörésének hírére a kolozsvári főiskolák diákjai is megmozdultak. Gyűléseket tartottak, és ott élesen bírálták a kormányzatot, a rendszer hibáit, és követeléseket hangoztattak, egyesek elbocsátását követelték stb. és akciókat indítványoztak.

A képzőművészeti intézet vegyes nyelvű (román és magyar). A román és magyar diákok közös gyűlést tartottak, közös izgató beszédeket mondanak, és közös indítványokat terjesztenek elő. Közülük a leghangosabbakat (két magyart és egy román [az egyik magyar neve Balázs, igen szegény vásárhelyi fiú és tehetséges festőnövendék, a román neve valami Felix (?),³ az volt a leghangosabb], másnap a román szekuritás beidézte és letartóztatta. A román 2 nap múlva szabadon engedték. A két magyart hadbírótság elé állították. A tárgyalás december 13-án volt Kolozsváron, és a vád: államfelforgatásra izgatás. Az ítélet 7-7 esztendei börtön. A tanúk egyetlen komoly vádat sem igazoltak. A nyilvános tárgyalás közönsége elcsöndesült, és némán állott az ítélet kihirdetése után; fel kellett őket szólítani, hogy ürítsék ki a tárgyalótermet.

Most a hallgatók közül sorban idézik be a volt tanúkat, és ezt a kérdést adják fel a magyaroknak:

Mi a véleménye a magyarországi eseményekről?

Mi a véleménye az ítéletről?

Mi a véleménye az ifjúság mai gondolkodásáról?

A forradalom eseménytörténetét tartalmazó napló előtt van egy Műegyetemi jegyzetek kezdetű kéziratoldal, amelyből Kós budapesti építészeti programjairól, tárgyalásairól kapunk képet:

1. Műegyetemi jegyzetek, szakkönyvek küldése a szükséges mennyiségbe[n].
2. Szükséges felszerelési tárgyak (szögprizmák, vetítők, logarléc, teodolitok) küldése.
3. Erdélyi hallgatók felvétele a Műegyetemre (építész-, általános mérnök fakultásra). Diákcsera alapon, vagy a nélkül.
4. Levelező tanfolyamra való felvétele a hallgatóknak; az időközönkénti kollokviumokra, kollégiumokra a hallgatók felutaznának Bp.-re, vagy a tanárok (tanársegédek, adjunktusok) [...] akár egy hétre. (Csak lakásról kérnek gondoskodást, egyéb költséget a Műegyetem, illetve a tanárok fedeznének.)
5. A budapesti Műegyetem diplomája érvényes legyen Romániában.
6. Romániában (Kolozsváron, esetleg Bukarestben is, vagy más (?) helyen stb. is) Magyar Könyvesbolt legyen, mint van Csehszlovákiában is.
7. Nyári tanulmányi és üdülő diákcserék (melyeken 50%-osan erdélyi magyar diákok vegyének részt).

Műegyetemen, központi épületben, 1956. okt. 19-én du. 3-kor értekezlet: Rektorhelyettes, építészeti fakultás dékánja, DISZ-képviselő; pártszervezet (Orbán); Közoktatásügyi minisztérium (Brér); Jankovits adj.

Okt. 19-én Műegyetemen.

„olyan forradalmat élünk (akik élünk), amilyen még nem volt a világon. [...] S még jó is most ez a sokféle és – sok munka. Nem gondolkozhatom más dolgokon – ok nélkül és tehetetlenül ügyis.³ [...] Ez volt életemben a harmadik nagy nemzet-tragédia, melyet megéltem. És ez volt a legszörnyűbb...⁴ Üres tarisznyával, de a forradalom megrázó élményének súlyos terhével szívemben és lelkemben.⁵ [...] A sors rendelése volt, hogy [19]56-ban éppen a forradalmat élhettem meg ott [Budapestben]: elég tarka életemnek legnagyobb, legmegrázóbb élményét.”⁶ olvasható Kós Károly levelezésében.

ÁTALAKULÓ ÉPÍTÉSÜGY

INTERJÚ

A lakossági építkezésekhez kapcsolódó bürokrácia csökkentésének érdekében az év elejétől bevezetésre került az egyszerű bejelentés. Ezzel a 300 négyzetméter alatti családi házak engedélyezési folyamata jelentősen átalakult. Az új rendszeren az utóbbi időben további módosítások történtek. Az építésügy korszerűsítése és a minőségi építészeti rendszer átalakítására, és a szemléletformálásra is. Az eddigi tapasztalatokról és a tervezett átalakításokról Füleky Zsolt építészeti és építésügyi helyettes államtitkárral, valamint Kolossa József DLA főosztályvezetővel beszélgettünk Salamin Ferenc Ybl-díjas építész, az Országos Főépítészeti Kollégium elnöke, és Csóka Balázs építész, főépítész.

› Csóka Balázs: Milyen visszajelzések érkeztek az új eljárással kapcsolatban? Közel egy év távlatából mit mutatnak a tapasztalatok? Füleky Zsolt:

2016. január elsején vezettük be a 300 négyzetméter alatti lakóépületekre vonatkozó egyszerű bejelentést, amely kiváltotta a korábbi építési engedélyezési eljárást. Ennek köszönhetően 15 napra csökkent a korábbi 4–6 hónapos engedélyezési procedúra. Bevezetésével párhuzamosan, a visszajelzések alapján megkezdtük a javaslat szakmai pontosítását és korszerűsítését az építési törvényben, melyet május közepén jóvá is hagyott az Országgyűlés. A módosítás során meghatároztuk például, hogy a helyi HÉSZ alapján egy telken hány épület, egy épületben hány lakás alakítható ki. Ezek egy település életében meghatározó szempontok. Az ezt megelőző hónapokban viszonylag kevesen éltek az új lehetőséggel, a májustól júniusig terjedő időszakban azonban hirtelen a tavalyi évhez képest duplájára emelkedett az építésügyi tevékenységbe kezdők száma. Ez jól mutatja, hogy óriási igény van a lakosság részéről az építésügy bürokráciacsökkentésére, így az egyszerű bejelentésre is. Az év eleji megugrás tehát még nem a CSOK-nak (Családi Otthonteremtési Kedvezmény – a szerk.), hanem a bürokráciacsökkentésnek köszönhető. Abban bízunk, hogy a folyamatosan finomított és egyre szélesebb körben elérhető CSOK majd szinten tartja, és esetleg tovább növeli a lakosság építési kedvét. Az idei tanév kezdetéig a tavalyi év háromszorosát értük el összességében az ilyen volumenre benyújtott bejelentéseknek, és ez a szám folyamatosan emelkedik. A májusban elfogadott módosító javaslatok egyrészt pontosabb kereteket és igazodási pontokat adtak az építetők és az építésszek számára, másrészt pedig biztosítékot nyújtanak a településeknek arra, hogy értékeiket jó gazda módjára megőrizhessék, és azokat értékteremtő módon fejleszthessék. Az egyszerű bejelentés alá eső új lakóépületeknél törvényi szabályként került rögzítésre a kötelező tervezői művezetés intézménye. Bevezetésre kerül továbbá a kötelező kivitelezői és tervezői felelősségbiztosítás. Az ezekre vonatko-

zó részletes szabályokat a biztosítók, az Építész Kamarával, illetve az Építési Vállalkozók Országos Szakszövetségével dolgoztuk ki. Nem cél, hogy ennek árfelverő hatása legyen. Biztosítékot kívánunk adni a megrendelő számára arra az esetre, hogy ha bármilyen hatósági akadályba ütközik az építkezés, és ebből anyagi hátránya származna, akkor az építésztervezőnek legyen erre fedezete. Építési hibákból eredő kár esetén ezt a kivitelező felelősségbiztosítása fedezi. Az előbbiekre vonatkozó végrehajtási rendelet jelenleg közigazgatási egyeztetés alatt van.

› Cs. B.: A főépítészként és építészként kapott visszajelzések alapján úgy érzem, hogy a bejelentés útján beadott tervek színvonala sok esetben problematikus. Mi a tapasztalat ezzel kapcsolatban? Van rálátásuk az ügyre? F. Zs.:

Hatósági és felügyeleti jogkörünkből kifolyólag rendre belenézünk az ÉTDR-be és az e-naplóba feltöltött dokumentációkba. Megnyugtató számunkra, hogy nincsenek rossznak ítélt tervek, a gyengébbek minősége sem különbözik a hosszas hatósági egyeztetésen átesettektől. Azt látjuk, hogy a tervezők felelősen tudnak élni azzal a lehetőséggel, hogy nem kell a tervet a hatóság elé vinni. Nincs miért szegyenkezniük, általában nívós tervek érkeznek. A gyengébb tervek alkotóit pedig szemléletformálás útján kívánjuk jó irányba terelni. Egy állandó kontroll, illetve a tervezők mindennapi életből vett tapasztalatai alapján folyamatosan gyűjtjük az észrevételeket, hogy abban a pillanatban, amikor ismét lehetőség van jogszabály-módosításra, akkor előremutató, a tervezők életét egyszerűsítő irányba haladjunk. A folyamat egészét tekintve elmondható, hogy ezzel a szabadsággal tud élni a szakma, egyelőre jól vizsgálják. Ennek fényében meg lehet majd határozni, hogy adott esetben milyen módon tágitjuk ezt a kört. Lázár János miniszter úr kérésére a Kamara és a helyettes államtitkárság azt is vizsgálja, hogyan terjeszthető ki a bejelentési eljárás a meglévő épületek 300 négyzetméterig történő bővítésére, korszerűsítésére.

1 Kós Károly levelezése. Összeáll. Sas Péter. Bp., 2003. (ezentúl: Lev.) 416

2 44 db, különböző vastagságú dossziéba rendezett kéziratok, rajzok, építészeti tervek, levelek, üdvözlések stb.

3 Lev. 405.

4 Lev. 415.

5 Lev. 416.

6 Lev. 418.